

УДК 821.353.1-1Руставелі:821.161.2].09:81'25-051(091)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.37.19>

Людмила ГРИЦИК, д-р філол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-4802-7937
e-mail: grytsyk@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Іване МЧЕДЕЛАДЗЕ, д-р філології
ORCID ID: 0000-0002-5001-2216
e-mail: ivane.mchedeladze@tsu.ge

Тбіліський державний університет ім. Іване Джавахішвілі,
Центр україністики ім. проф. Отара Баканідзе, Тбілісі, Грузія

СТОРИНКИ УКРАЇНСЬКОЇ РУСТАВЕЛІАНИ. ПРОДОВЖЕННЯ: В. ПАЧОВСЬКИЙ, Г. ГВАЗАВА

Автори звертаються до двох матеріалів, обійдених дослідниками українсько-грузинських культурно-літературних взаємин, які вписують нові сторінки в їхню історію. Це стосується і проблем рецепції творчості класика грузинської літератури Шота Руставелі, автора поеми "Витязь у тигровій шкурі". Один з авторів – видатний український поет Василь Пачовський, який оприлюднив публікацію "Шота Руставелі – геній Грузії" ("Діло", 1938, № 2), другий – Г. Гвазава – надрукував у Літературно-науковому додатку "Нового часу" (1938, № 5) статтю "Лицар у шкурі пантери (в 750-ліття Руставелія)".

Простежуються шляхи входження цих матеріалів в український літературний процес¹. Аналізуючи праці В. Пачовського та Г. Гвазави, автори показують, що поема Ш. Руставелі повністю вкладається в Маланюкову модель "не-сходу", це не переробка, не запозичення чи переспів східного сюжету, як доводили, зокрема прихильники петербурзької "науково-критичної школи" Н. Марра, а твір, закорінений у Грузію, традиції національної літератури.

Опрацьований матеріал засвідчує не випадковість інтересу до поеми Руставелі. Він стимульований, як показано в роботі, контактами обох авторів з дослідженнями й перекладами Руставелі в Україні, Польщі, поетичною наснаженістю твору.

Як показує вивчення матеріалів, пов'язаних із роботою Г. Гвазави, ім'я якого жоден із довідників, розбудованих на основі українсько-грузинських зв'язків, його не називає, інтерес до України, прагнення ознайомити українського читача з поемою Ш. Руставелі більше всього стимульовані оточенням, у якому в Парижі було чимало українців, і які брали участь в українському літературному процесі: О. Лотоцький, автор розвідки "Історично-літературні перспективи Грузії", В. Прокопович – колишній випускник факультету університету святого Володимира, заснована в Парижі бібліотека С. Петлюри тощо. Г. Гвазава мав на меті не лише ознайомити українського читача з "Витязем", а й сказати також своє слово в дискусії щодо походження поеми, що мало в той час виключно важливе значення в захисті національних інтересів Грузії, утвердженні її державності: проблему сюжету "Витязя" вже тоді вважали "проблемою з політичним підтекстом".

Вивчення названих матеріалів відкриває невідомі сторінки в історії українсько-грузинських взаємин ХХ ст., нові імена в ній; показало шляхи входження чужого/грузинського, представленого всесвітньо відомою поемою Ш. Руставелі, стимульовані різними формами комунікації.

Ключові слова: "Витязь у тигровій шкурі", поема, Руставелі, особливості рецепції, переклад.

Вступ

Натрапляючи на нові / старі матеріали, що стосуються українсько-грузинських літературно-культурних взаємин, щоразу переконаємося в тому, що й тепер у них залишається багато з різних причин непрочитаного й невідомого, найбільше спричиненого навіть не стільки ідеологічним пресом, скільки заговореними, описаними далеко не першорядними фактами. Хоч усвідомлюємо, кожен з них, на перший погляд маловартісний, із часом постає важливим у системі багатьох інших. Для прикладу повертаємося до двох матеріалів, презентованих у українській періодиці і присвячених "Витязеві в тигровій шкурі". Один із них належить добре відомому українському поетові Василю Пачовському – "Шота Руставелі – геній Грузії" ("Діло", 1938, № 2), другий – маловідомому / не сказати б невідомому в Україні Георгію Гвазаві "Лицар у шкурі пантери" (в 750-ліття Руставелія). Літературно-науковий додаток "Нового часу" (Гвазава, № 5): ровесник "Слова о полку Ігоревім" "Витязь" відзначав ювілей.

Мета роботи: простежити шляхи входження поеми в український літературний процес, спричиненість інтересу до твору, який уже на той час – 20–30 рр. ХХ ст. – був оприлюднений у багатьох резонансних працях і залишив вагомий слід в українсько-грузинських літературних взаєминах.

Методи

Мета й завдання статті зумовили комплексне застосування описового, історико-літературного, порівняльно-історичного, біографічного методів.

В Україні ще в ХІХ ст., надто в кінці століття, з'явилось багато публікацій, які репрезентували поему й давали можливість поміркувати над важливими проблемами українсько-грузинських літературних взаємин, зокрема роллю класики у її розвитку, здатністю тримати мистецький рівень. Поки література "перебуває час формування, – міркував М. Євшан, – вони (класичні твори – Л. Г.) регулюють літературний рух і життя, ... дають приклади монументальної сили, високих артистичних змагань та духовної культури (Євшан, 1913, с. 375). Не залишилася не поміченою й інша думка, висловлена свого часу М. Глобенком, який міркував так: "Через те, що література часто була єдиною можливістю вияву українських духовних потреб, до неї нерідко ставлять утилітарні вимоги, підпорядковуючи або намагаючись підпорядкувати її конкретним громадським програмам, нехтуючи суто мистецькі вимоги" (Глобенко, 1949).

Міркування М. Гулака, який більше 20-ти років прожив у Грузії, О. Лотоцького, Умікашвілі (У) знайомили зі знаковими в тогочасній літературі творами, спонукали до дискусій (Грицик, 2014). Існує, наприклад, думка, що М. Гулак, перебуваючи в Тифлісі, переклав понад 100 строф "Витязя" прозою російською (Поракішвілі, 1968, с. 39). Не виключено, що й зіставлення "Витязя" зі "Словом о полку Ігоревім", "Піснею про Роланда", "Нібелунгами", до яких вдавався дослідник, були націлені на те, щоб ще раз проакцентувати важливість, новаторську сутність поеми Ш. Руставелі. "Паралелі, типологічні подібності та відмінності, – міркує Н. Поракішвілі, –

¹ Матеріали української руставеліани були в центрі досліджень М. Гулака, М. Бажана, Є. Маланюка, П. Тичини, І. Луценка, О. Лотоцького, Р. Чілачави й ін.

покликані допомогти читачеві зрозуміти "Витязя" як нове і своєрідне явище світової поезії" (Поракішвілі, 1968, с. 46). Резонанс Гулакового дослідження / лекції спричинив появу багатьох відгуків: Броссе, Чубінашвілі й інших знавців "Витязя". "Броссе, – писав дослідник поеми П. Умікашвілі в російськомовному "Кавказі", – заслуговує глибокої вдячності" (Умікашвілі, 1968). Хоч східний "розворот" "Витязя", зроблений Броссе, викликав незгоду багатьох дослідників і теж міг зацікавити В. Пачовського. Згадати хоча б публікацію Є. Маланюка у "Wschod/Orient", датованому 1938 р.

Схожості, подібності не заперечували оригінальності "Витязя". "Для Грузії, – зазначав Умікашвілі, – існувало немало причин, щоб стежити за життям мусульманського Сходу (Умікашвілі, 1968, с. 34). По суті Умікашвілі пропонував ще один важливий шлях осмислення поеми, акцентуючи на тісному зв'язку із часом, необхідністю "визначити філософську тенденцію твору" (Умікашвілі, 1968, с. 35) і так іти у твір. Умікашвілі обережно намічає шлях, яким має йти і читач, і перекладач: "Поема Руставелі без зв'язку з історією XII сторіччя, перетворюється на просту любовну історію, в якій гру словами доведено до досконалості" (Умікашвілі, 1968, с. 35). Початок публікації В. Пачовського свідчить про те, що робота Умікашвілі була невідома авторові (як підтверджують матеріали "від 1866 року, понад 80 років стаття ніде не передруковувалася" (Умікашвілі, 1968, с. 175)). Не виключено, що тут не обійшлося без реакції на нові матеріали, читані в європейських виданнях. В. Пачовський сприймає / оцінює "Витязя" не як "красиву казку для читацького загалу", а як "витвір світового скарбу в місцевій краєвій оздобі" (Руставелі, 1913, с. 89). "Витязь" постав для нього як "насичена символами та філософськими роздумами вражаюча ліро-драматична історія, виплекана фантазією Шота Руставелі" (Чілачава, 2004, с. 9). Проте чи не найголовнішим чинником в оцінці "Витязя" був, очевидно, переклад М. Бажана, фрагменти якого репрезентував ще 1933 р. "Червоний шлях", а вже 1936 р. повний його текст представив "Молодняк". "Витязь", – узагальнює Р. Чілачава спостереження руставелізнавців, – це велика розгорнута алегорія про боротьбу добра і зла" (Чілачава, 2004, с. 9), це те, що бере початок із "Гільгамеша".

Основна частина. Василь Пачовський – читач і критик "Витязя" – навіть працюючи з перекладом вражає гострим чуттям слова, увагою до поетичного словника Руставелі. Очевидним є те, що український поет мав можливість працювати з твором разом із людиною, яка знала грузинську або впродовж знайомства із "Витязем" звертала особливу увагу на поетику твору. Бо одна річ говорити про руставелів високий і низький шаїрі, катренову строфу (поет, пише В. Пачовський, створив 1666 катренів), інша – міркувати над особливостями рими. "Данте у терцинах "Божественної комедії" ужив 750 основних форм, – згадує В. Пачовський, – отже, на 20 більше". Тонкими спостереженнями відзначені розмисли, що стосуються ритмічного багатства оригіналу. Підказкою тут могла бути згадка про переклади "Витязя" німецькою, польською, вірменською мовами. Як бачимо, до появи Бажанового перекладу зі спробами українського, так само, як і способами відтворення оригіналу, В. Пачовський ознайомлений не був. Л. Демська-Будзуляк у праці "Ранній український модернізм" уточнює: "В. Пачовський – другий після П. Карманського – помітний і цілковито відмінний від нього поет "Молодої музи". Навчався у Львівському та Віденському університетах, викладав у багатьох містах Австрії та Німеччини, професор

Ужгородського університету" (Демська-Будзуляк, 2009). В іншому місті праці авторка не раз згадує про роль польських шкіл у розвитку нової естетики, яка формувала світогляд митця, зокрема й крізь призму знайомства з новим / чужим. Не виключено, що й це явище могло зацікавити В. Пачовського польськомовним "Витязем". Окремими пасажами український поет перегукується з публікацією М. Гулака "Про барсову шкуру Руставелі". (Російською вона була представлена в четвертому номері "Сборника материалов ..." за 1884 р., українською – лише через 84 роки після появи (Поракішвілі, 1968, с. 477)). Розгорнена публікація В. Пачовського "Шота Руставелі – геній Грузії", вміщена на сторінках львівської газети, мала на меті (на перший погляд) завдання ознайомити зі сторінками грузинського слова, "яке не зможе задушити Росія". Автор детально характеризує тло, на якому тільки й міг з'явитися "Витязь", епоху цариці Тамар і плеяду поетів, серед яких був Руставелі. В. Пачовський, відтак, вивчає чинники, що впливали на середовище, атмосферу, у яких народжувалася поема, і, врешті, на те, що привело творця до Єрусалиму. Як бачимо з публікації, автор захоплено простежує сюжетні лінії твору: Автанділа і Тінатін, Тарієля і Нестан, тобто, передусім те, що імпонувало оригінальній творчості цього, за словами М. Євшана, "найбільше популярного" між українськими поетами, який "інстинктом поета відчув, які великі скарби існують у нашій минувшині" (Євшан, 1998, с. 188). Не виключено, В. Пачовський попередньо був ознайомлений із матеріалами, які супроводжували переклади "Витязя", виконані німецькою, польською, українською. Особливий інтерес, як бачимо з тогочасних відгуків, і в Грузії, і в Україні мав прозовий переклад: "Гулак, – підсумовує Н. Поракішвілі, – виявив не тільки старанність, сумлінність і точність ... перекладач зумів зберегти і передати емоційну виразність оригіналу" (Поракішвілі, 1968, с. 39). А те, що О. Навроцький, перебуваючи на Кавказі, також узявся за переклад, ще більше могло підігрівати інтерес і до першоджерела, і до перекладу, виконаного знаними особистостями, не лише однодумцями, а й родичами. Гулакові лекції про Руставелі, його поему були також на слуху. Своїм завданням, спрямованістю вони близькі українському поетові, його усвідомленню слова у "храмі держави" (Пачовський, 1985, с. 31): "Безсмертна грузинська поема про побратимську дружбу і любов, про волю боротися з нещастям, про невтомне прагнення радості – поема, – наголошує у публікації В. Пачовський, – пройнята наскрізь сяйвом щойно народжуваного в Європі ренесансу". Автор прочитує "Витязя" в широкому контексті світової літератури, де чільне місце відводить проблематипологічній схожості "Витязя" і "Слова о полку Ігоревім", особливостям поетичного світу грузинського майстра й "Божественної комедії" Данте.

Доба "нових течій" активізувала контакти зі світовим письменством не лише "з других рук", що, як зазначали дослідники, не завжди сприяло оновленню літератури як із погляду жанрів, стилістичних засобів, але й безпосередньо: західноукраїнський письменник "пив воду із західноукраїнського таки джерела" (Ковалів, 2013, с. 155). Цьому сприяло й утворення різних літературних середовищ 30-х рр. (наприклад, "Назустріч", на чолі з М. Рудницьким, квартальник "Ми", літературна група "Танк", "Нова Україна" тощо). М. Ільницький, – зауважує Ю. Ковалів, – "розглядав "Молоду музи" як "одну із ланок, крайню в ланцюжковій літературних організацій багатьох країн Європи" (Ковалів, 2013, с. 160). Поява нових творів спонукала до дискусій (наприклад, із приводу "Жертви

штуки" В. Пачовського). Для молодих авторів, як зазначають дослідники, "європейський модернізм трансформувалася у світоглядну позицію" (Ковалів, 2013, с. 159). Це було властиво й В. Пачовському. Нові настрої проникали і в поезію, у вибір творів для перекладання й читання.

Руставелі прагне для свого твору "вміння, серця й слів добірних":

"Дай, мій розуме, для мене сил цим намірам покірних".

І далі:

*Славлю я любов високу, дум піднесених потугу,
Що її не вкласти в слово, в іншу мову недолугу.*

*Дар небес – таке кохання, неземне стремлінням духу, –
Хто до нього прагне, мусить знести горе, злидні й тугу.*

(пер. М. Бажана)

Матеріал "Лицар у шкурі пантери" Георгія Гвазави (1869–1941) був оприлюднений у Літературно-науковому додатку "Нового часу" "в 750-ліття Руставелія". Про самого автора на той час знали в Україні небагато: бібліографічний довідник це підтверджує. Його імені немає ні в УРЕ (Глинський, 1968), ні в "Грузинській літературі на Україні у повоєнні роки" (1945–1963), бібліографічному покажчику О. Синиченка (Синиченко, 1968), ні в додатку "Українська грузиніана 1968 року" (Синиченко, 1968, с. 470–474). Творчість його, як бачимо з видрукуваного, припадає на кінець XIX – початок XX ст. Юрист за фахом (він закінчив юрфак МДУ), Г. Гвазава – автор багатьох поем грузинською мовою: "Батонішвілі Левані", "Ліло" (1895), "Джаба Джаїані" (1897), "Шалва Одішелія" (1905), поетичної збірки "Ланді". Фахівці згадують його переклади з Беранже, а також "Антигони" Софокла. Багато руставелезнавчих нарисів, оприлюднених Г. Гвазавою у грузинській періодиці 1910–1924 рр., привернула увагу дослідників гострою полемікою автора із прихильниками поглядів Н. Марра про східне походження поеми Руставелі. Різкий тон статті, зауважує Н. Йорданішвілі, підтверджував що Г. Гвазава відстоював свій погляд на походження "Витязя", незважаючи на великий авторитет Н. Марра (Йорданішвілі, 1986,) і створеної ним петербурзької руставелологічної школи, відомої під назвою "науково-критичної"¹ (Марр, 1917). Уже згодом дослідники, зокрема М. Карбелашвілі, торкаючись проблеми сюжету "Витязя", назве "контроверзу" двох шкіл не стільки проблемою літературознавчою, скільки геополітичною (Карбелашвілі, 2015). "Якщо Грузія – країна азійського типу, як це показував Н. Марр, то вона органічна і невід'ємна частина російської євразійської імперії, – підкреслює дослідниця, – але якщо Грузія країна європейського типу то вона ... від подібних висновків вільна" (Карбелашвілі, 2015, с. 126).

Поміченою, треба сказати, належною увагою відзначена була перекладацька діяльність Г. Гвазави. Вона була, як бачимо з відібраних для роботи творів, нерозривно пов'язана із його позицією. "Прометей прикутий" Есхіла, – зазначає Р. Турнава, – привернув його увагу ще й тим, що уособлював кращі риси грузинського народу: Прометей і Аміран – вічні близнюки" (Турнава, 1988, с. 10). Г. Гвазаву називали "багатообіцяючим пропагандистом Руставелі в Європі" (Йорданішвілі, 1986, с. 73–74). Перекладену поему Руставелі в європейських літературах розглядали в широкому контексті із добре відомими "Трістаном та Ізольдою", "Тисячею і однією ніччю", японськими романами Чжен Хе (Жалу, 1976,

с. 203). Переклад поеми, виконаний Г. Гвазавою, спричинив дискусії із приводу його перекладацького методу. Окремі перестановки, пропуски строф (28, 29, 30, 31), зміна назв у главах тощо – усе це вписувалося в "унікальне перекладацьке мистецтво" Г. Гвазави (Турнава, 1984). До слова, це унікальне мистецтво перекладу позначилося ще й на роботі відомого вченого Т. Сахокії, який перебував у Сорбоні та перекладав грузинською "Нащадків Прометейя" Д. Мордовця як "Аміранових нащадків"².

Те, що Г. Гвазава був серед засновників Національної демократичної партії Грузії "Грузинська думка", активна участь у численних антиурядових заходах, його підпис стояв і в Декларації незалежності Грузії, привело його до Метехі (тюрми) 1911 р. Після звільнення бере найактивнішу участь у роботі парламентської фракції Націонал-демократичної партії. Настрої, поширювані Гвазавою у Грузії, сповідувані ним принципи (він відстоював право Грузії на державність) привели до еміграції. Із 1921 р. він у Парижі, там видавав (як головний редактор) щомісячний франкомовний журнал "Прометей"³, популярний не лише в колі політемігрантів, але й як центральний орган кавказького уряду у вигнанні (Мамуліа, 2016). Одночасно багато перекладав: Проспера Жоліо де Кребійона, Ж. Расіна, "Прометейя закутого" Есхіла й ін. Нарешті 1938 р. у Парижі з'явився його прозовий франкомовний переклад "Витязя в тигровій шкурі" Руставелі, виконаний у співпраці з Ані Марсель-Паон.

Контакти з українськими й польськими емігрантами в Парижі могли сприяти знайомству із Г. Гвазавою не лише через співпрацю у "Клубі Прометейя", але й у журналі "Прометей", польській "Культурі": "Польський модернізм, – спостерегла Н. Шумило, – відіграв роль посередника між молодомузівцями та Європою" (Євшан, 1998, с. 110). Не виключені й контакти з українцями у час заснування бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі та підготовки присвяченого його пам'яті збірника 1930 р. Серед інших імен тут натрапляємо на В. Прокоповича, колишнього випускника історико-філологічного факультету університету св. Володимира (Піскун, 2006, с. 168), О. Лотоцького, автора розвідки "Історично-літературні перспективи Грузії" (1910), а з 1930 – директора Українського науково-дослідного інституту у Варшаві (Погребенник, 1995, с. 232). "Головна річ в тім, – міркував М. Євшан, – щоби заходячи в тісніші зносини з чужими літературами не затрачувати оригінальних прикмет своєї і не примушувати її надягати на себе чужі їй костюми, хоч би які вони були принадні, щоби замість скріплення рідної літератури елементами чужих течій не вносити розлад та отрую" (Євшан, 1998, с. 312). А 1933 р. у польському часописі "Wschod/Orient" № 5, з'явився в перекладі польською мовою пролог із поеми "Витязь у тигровій шкурі" Шота Руставелі із чотирісторірковою публікацією Є. Маланюка про саму поему, видану 1933 р. у Парижі Д. Хеладзе в перекладі К. Бальмонта з передмовою російською, англійською, французькою мовами й розкішними ілюстраціями. Поданий фрагмент із поеми об'єднаний зі статтю і підписаний криптонімом "Є. М.". Припускаємо, що Є. Маланюк міг бути не лише автором статті, але й перекладу пролога (48 рядків). Найімовірніше, паризьке видання Руставелі в перекладі К. Бальмонта потрапило до

¹ Уже в той час існувала й інша, прийнята руставелезнавцями "національно-критична школа" (1712) її основоположника Вахтанга шостого (1675–1737).

² Грицик, Л. (2014). Українська рецепція "Витязя в тигровій шкурі" Руставелі: між М. Гулаком та О. Лотоцьким. *Слово і час*, 4, 45–51.

³ Основним завданням "Прометейя", як сказав Г. Гвазава у звіті за 1926–1934, був захист національних інтересів народів Кавказу, України, Туркестану за право і свободу. 8 екземплярів журналу відправляли в Україну.

Є. Маланюка через членів літературної групи "Танк", яку він разом із Ю. Липою створив у Варшаві. "Танк" мав великі осередки в Парижі, Кракові й інших містах. Як відомо, танківці мали своє видавництво і періодику. Очевидним є те, що Є. Маланюк – читач і дослідник Ш. Руставелі – реалізував у цій роботі концепцію свого сходу, точніше – "не сходу". Поезія Руставелі переконливо підводила його до висновку про хисткість кордонів між Сходом і Заходом, коли йшлося про розвиток світової культури. Поема Руставелі вкладалася в Маланюкову модель "суттєво освіченого малоазійським еллінізмом і просякнутого середземноморськими впливами "не-сходу". Це підтверджував не лише талант, а й освіта Руставелі, використаний досвід попередників і сучасників – Хонелі, Тмогвелі, Чахрухадзе, Шавтелі. Він, як відомо, блискуче знав Схід, репрезентований іменами Фірдоусі, Гургані, Нізамі, чиї уроки проглядалися в майстерно скомпонованому сюжеті, використаних можливостях високого й низького шаїрі, баченні людини у світі, "закумуляваності" (С. Гординський) усіх поетичних та ідейних елементів. Уже до Є. Маланюка М. Гулак поставив поему Руставелі в ряд найкращих творів світової літератури, торкнувшись, зокрема і проблем, які спливають у публікації Г. Гвазава: чи є поема переспівом перського твору, "староіранською повістю", чи має глибоке грузинське коріння. "Витязь у тигровій шкурі" постав перед Є. Маланюком великою "містерією", якою він вважав процес творчості, спородженою, за словами М. Зерова, "не якоюсь тенденцією, ... а тільки спільним діапазоном морального чуття й темпераменту, через який пройшли, поки вклинилися в ту форму". Читаючи К. Бальмонта, він подумки виробляв свій / інший спосіб відображення першотвору. Важливо було якомога точніше відобразити індивідуальність самого Руставелі, яка проявлялася у "Витязі".

Г. Гвазава починає публікацію характеристикою середовища, у якому народилася поема, як "світ краси й добра, як полум'яна пісня про людину, про те, що вона народжена бути вільною і щасливою": Руставелі – поет для усіх часів. "Поема, – зазначає Г. Гвазава, – пройнята ентузіазмом, теплом південного сонця, катаклізмами середньовіччя" (Гвазава, 1938). Погляд на поему як дітище грузинської природи спонукав автора зробити, аналізуючи твір, акценти на тому, що в центрі оповіді – Грузія, грузинські герої, серед яких – "лицар, вдягнений у шкуру пантери". Переїнятий почуттям патріотизму, він із самого початку акцентує особливу увагу на тому, що підкреслює грузинськість поеми: переказуючи епізоди поеми, звертає особливу увагу на ті, що найбільше виокремлюють Грузію та її героїв. Правду кажучи, з погляду літературознавчого аналізу він не найкращий. Г. Гвазава переслідує іншу мету: він уважно простежує за образами персонажів: Тінатін, Автанділ, Таріел, Нестан – це герої, наділені грузинським характером, у них усе, властиве грузинам. Характеризуючи їх дії, автор особливу увагу приділяє тим моментам, які підтверджують його погляд на грузинське, а не перське походження "Витязя". Найголовніше завдання його прочитання твору – "грузинський елемент поеми": "для нас, – пише Гвазава, – байдуже, з якого джерела взяв Руставелі тематичний зв'язок для своєї поеми. В цілому посвячена вона Грузії XII в. і є вірною відбиткою її життя і національного духа". І далі: "Арабія поеми – це Грузія". Те ж стосовно персонажів: "Арабія поеми це Грузія, так само, як Тінатіно поема є грузинська королева Тамара". Або: "Багатство й розкіш краю, а рівночасно благородність і лицарськість народу – це Грузія XII в., з'єдинена під скипетром Тамари"

(Гвазава, 1938). У цій частині публікації пізнається Г. Гвазава – очільник "Прометей", прометеїст, автор більшості з тих 123 публікацій, які за вісім років він оприлюднив (Мамулія, 2016). Тут менше чується голос Г. Гвазави – талановитого поета, автора багатьох відомих поем: "Цілий твір просякнутий могутнім натхненням поета, що своєю уявою рад би бачити всесвіт, – перекоонує Г. Гвазава-читач "Витязя". І далі: "Перед нашими очима пересовуються картини, повні життя й дзеркальної прозорості, ... він є простий і ясний у формі і доступний для кожного" (Гвазава, 1938). Очевидно, усі їхні ознаки, усе, що стосувалося особливостей поетики "Витязя", майстерності живописати словом, багатство афоризмів – усе це сприймалося Г. Гвазавою як норма для цього великого твору.

Дискусія і висновки

Жанр газетної публікації диктував свої правила. Г. Гвазава, як і В. Пачовський, у силу свого вміння й таланту вписували сторінки в українську руставеліану, оповідаючи світові про "грузинського Гомера", "чародія, що з глибини XII віку відзивається ще й сьогодні до живих" (Гвазава, 1938). В. Пачовський ставить за мету осмислити "Витязя" як явище естетичне, художнє, підкреслити архітектоніку твору, образну систему. Г. Гвазава акцентує на особливостях відображеної епохи, часи "найвищого розвитку літературних сил Грузії". У нього підкреслена увага до ідей "Витязя", чинників суспільно-політичного характеру, що специфічним образом утілювалися в літературі. Обидві публікації відкривають нові / інші сторінки в українській руставеліані, засвідчують важливість цього матеріалу в розвитку українсько-грузинських літературних взаємин, розмаїтті їхніх форм на початку ХХ ст.

Внесок авторів: Людмила Грицик – концептуалізація, методологія, програмне забезпечення, формальний аналіз, валідація даних, написання (оригінальна чернетка), написання (перегляд і редагування); Іване Мchedладзе – програмне забезпечення, формальний аналіз, валідація даних, написання (оригінальна чернетка), написання (перегляд і редагування).

Список використаних джерел

- Гвазава, Г. (1938). Лицар у шкурі пантери (в 750-ліття Руставелія). *Літературно-науковий додаток "Нового часу"*, 5.
- Глинський, І. (1968). Грузинська література в "Українській радянській енциклопедії". *Райдужними мостами*. Дніпро.
- Глобенко, М. (1949). Доба модернізму. *Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І)*. Т. 2, 768–775. Молоде життя.
- Грицик, Л. (2014). Українська рецепція "Витязя в тигровій шкурі" Руставелі: між М. Гулаком та О. Лотоцьким. *Слово і час*, 4, 45–51.
- Демська-Будзуляк, Л. (2009). *Ранній український модернізм*. Антологія. Ранок.
- Євшан, М. (1913). Літературні замітки. *Літературно-науковий вісник*. Т. 62. Кн. 5.
- Євшан, М. (1998). *Василь Пачовський. Критика. Літературознавство. Естетика*. Основи.
- Карбелашвили, М. (2015). Проблема сюжета поеми Руставелі "Витязь в тигровій шкурі" в контексте геополітики: Грузія – Європа или Азия? *Сджані*, 14, 126–144.
- Ковалів, Ю. (2013). *Історія української літератури. Кінець XIX – початок XX століття: У 10 т.: Т. 1. У пошуках іменитного сенсу*. Академія.
- Мамулія, Г. (2016). Отчет Георгия Гвазавы ""Прометей". Ноябрь 1926 – ноябрь 1934". Новый документ по истории журнала "Прометей". *Nowy Prometeusz*, 10, 165–171.
- Марр, Н. Я. (1917). Грузинская поэма "Витязь в барсовой шкурі" Шота из Руства и новая культурно-историческая проблема. *Известия Академии наук*.
- Пачовський, В. (1985). *Зібрання творів*. У 2-х т. Т. 2. Об'єднання українських письменників "Слово".
- Піскун, В. (2006). *Політичний вибір української еміграції (20-ті рр. ХХ ст.)*. Леся.
- Погребенник, Ф. (1995). *Лотоцький Олександр Гнатович. Українська літературна енциклопедія*. У 5 т. Т. 3. Головна редакція УРЕ ім. М. П. Бажана.

Поракішвілі, Н. (1968). *М. Гулак і грузинська культура. Райдужними мостами*. Дніпро.

Руставелі, Ш. (1933). Лев у барсовій шкурі. *Червоний шлях*, 4, 89–92. Синиченко, О. (1968). *Грузинська література на Україні в повоєнні роки (1945–1967), бібліографічний покажчик. Райдужними мостами*. Дніпро.

Умікашвілі, (У). (1968). *Про поезію Руставелі. Райдужними мостами*. Дніпро. Чілачава, Р. (2004). "Майже кіло віршів, та всі хорями восьмистопними" або народження українського "Витязя". *Витязь у тигровій шкурі*. Мистецтво.

Гвазавა., გ. აკად. ნ. მარი და შოთა რუსთაველი // გზებით საქართველო, 1917 წ. 11 იანვარი, #8

ჟალუ, ე. ქართველი პოეტი // რუსთველი მსოფლიო ლიტერატურაში, წიგნი პირველი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

იორდანიშვილი, ნ. "ვეფხისტყაოსნის" გ. გვაზავასეული ფრანგული პროზაული თარგმანი // ქართულ-საზღვარგარეთული ლიტერატურული ურთიერთობები, თბილისი, გამომცემლობა "მეცნიერება".

თურნავა, ს. "ვეფხისტყაოსნის" მეორე ფრანგული გამოცემა (გ. გვაზავასეული თარგმანის გამო) // გზებით "ლიტერატურული საქართველო" 1984 წ. 20 სექტემბერი, #39(2324).

თურნავა, რ. გიორგი გვაზავა და ფრანგი ტრაგიკოსების "ქართული" ტრაგედიები // საუნჯე N6 (ნოემბერი–დეკემბერი)

References

Gwazawa, G. (1917, January 11). Academician M. Marr and Shota Rustaveli. *Georgia*, 1917, 8 [in Georgian].

Gvazava, G. (1938). The Knight in the Panther's Skin (on the 750th Anniversary of Rustaveli). *Literary and scientific supplement of "New Time"*, 5 [in Ukrainian].

Hlynskyi, I. (1968). *Georgian literature in the Ukrainian Soviet Encyclopedia. Rainbow bridges*. Dnipro [in Ukrainian].

Globenko, M. (1949). The era of modernism. *Encyclopedia of Ukrainian Studies. General part (EU-I)*. VOL. 2, 768–775. Young life [in Ukrainian].

Hrytsyk, L. (2014). Ukrainian reception of Rustaveli's "The Knight in the Tiger's Skin": between M. Hulak and O. Lototskyi. *Word and Time*, 4, 45–51 [in Ukrainian].

Demska-Budzuliak, L. (2009). *Early Ukrainian modernism. Anthology*. Ranok [in Ukrainian].

Evshan, M. (1913). *Literary notes. Literary and scientific bulletin*. Vol. 62. Book 5 [in Ukrainian].

Evshan, M. (1998). *Vasyl Pachovskyi. Criticism. Literary studies. Aesthetics. Fundamentals* [in Ukrainian].

Zhalu, E. (1976). Georgian poet. *Rustaveli in the world literature. Book 1*. TSU Publishing House [in Georgian].

Jordanishvili, N. (1986). "The Knight in the Tiger's Skin" in prose French translation by G. Gvazava. *Georgian-European literary relations*. Science [in Georgian].

Karbelashvili, M. (2015). The problem of the plot of Rustaveli's poem "The Knight in the Tiger's Skin" in the context of geopolitics: Georgia – Europe or Asia? *Sjani*, 14, 126–144 [in Russian].

Kovaliv, Y. (2013). *History of Ukrainian Literature. Late XIX – early XX centuries*. In 10 vols. Vol. 1. In search of the essential meaning. Akademia [in Ukrainian].

Mamulia, G. (2016). George Gvazava's report "Prometheus". November 1926 – November 1934". A new document on the history of the journal "Prometheus". *Nowy Prometeusz*, 10, 165–171 [in Russian].

Marr, N. Y. (1917). *The Georgian poem "The Knight in the Bars' Skin" by Shota of Rustav and a new cultural-historical problem*. Bulletin of the Academy of Sciences [in Russian].

Pachovsky, V. (1985). *Collected works in 2 vols. Vol. II*. Association of Ukrainian writers "Slovo" [in Ukrainian].

Piskun, V. (2006). *Political choice of Ukrainian emigration (20s of the twentieth century)*. Lesya [in Ukrainian].

Pohrebennik, F. (1995). Lototskyi Oleksandr Hnatovych. *Ukrainian literary encyclopedia*. In 5 vols. T. 3. Main editorial office of the URE named after M. Bazhan [in Ukrainian].

Porakishvili, N. (1968). M. Gulak and Georgian culture. *Rainbow bridges*. Dnipro [in Ukrainian].

Rustaveli, S. (1933). The Lion in the Leopard's Skin. *The Red Road*, 4, 89–92 [in Ukrainian].

Sinichenko, O. (1968). Georgian literature in Ukraine in the postwar years (1945–1967), bibliographic index. *Rainbow bridges*. Dnipro [in Ukrainian].

Turnava, R. (1984, September 20). The second French edition of "The Knight...". *Literary Georgia*, 39. [in Georgian].

Turnava, R. (1988). Giorgi Gvazava and the "Georgian tragedies" of French tragedians. *Sounde*, 6 [in Georgian].

Umikashvili, (U). (1968). On the poetry of Rustaveli. *Rainbow bridges*. Dnipro [in Ukrainian].

Chilachava, R. (2004). "Almost a kilo of poems, and all in eight-part choruses" or the birth of the Ukrainian 'Knight'. *The Knight in the Tiger's Skin*. Art [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 03.01.25
Прорецензовано / Revised: 23.02.25
Схвалено до друку / Accepted: 18.03.25

Liudmyla HRYTSYK, DSc (Philol.), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-4802-7937

e-mail: grytsyk@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Ivane MTCHEDELADZE, PhD (Philol.)

ORCID ID: 0000-0002-5001-2216

e-mail: ivane.mchedeladze@tsu.ge

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,

Ukrainian Studies Center named after Prof. Otara Bakanidze, Tbilisi, Georgia

PAGES OF UKRAINIAN RUSTAVELIANA. CONTINUATION: V. PACHOVSKY, G. GVAZAVA

*The authors examine two materials bypassed by researchers of Ukrainian-Georgian cultural and literary relations and inscribe new pages in their history. The latter concerns the reception problems of the classic Georgian poet Shota Rustaveli, who wrote the poem "The Knight in the Tiger's Skin". One of the authors is the prominent Ukrainian poet Vasyl Pachovsky, who published "Shota Rustaveli – the Genius of Georgia" ("Dilo", 1938, № 2), and the other, G. Gvazava, who published an article "A Knight in the Panther's Skin (on the 750th Anniversary of Rustaveli)" in the *Literary and Scientific Supplement of the "New Time"* (1938, № 5).*

The publication traces the ways these materials entered the Ukrainian literary process. Analyzing the works of V. Pachovsky and G. Gvazava, the authors show that Rustaveli's poem fits into Malanyukov's model of "non-East"; it is not a reworking, borrowing, or retelling of an Eastern plot, as argued, in particular, by supporters of the St. Petersburg "scientific-critical school" of N. Marr, but a work rooted in Georgia, the traditions of national literature.

The material analyzed demonstrates that interest in Rustaveli's poem is not accidental. It is stimulated, as the paper shows, by the contacts of both authors with Rustaveli's research and translations in Ukraine and Poland, and by the poetic inspiration of the work.

The study of materials related to the work of G. Gvazava, whose name is not mentioned in any of the reference books developed based on Ukrainian-Georgian ties, reveals that his interest in Ukraine and the desire to familiarize Ukrainian readers with Rustaveli's poem were stimulated primarily by his environment in Paris, where many Ukrainians lived and participated in the Ukrainian literary process: O. Lototskyi, author of the study "Historical and Literary Prospects of Georgia", V. Prokopovych, a former graduate of the Faculty of St. Volodymyr University, the S. Petliura Library founded in Paris, etc. G. Gvazava aimed not only to familiarize the Ukrainian reader with "The Knight" but also to have his say in the discussion about the origin of the poem, not Persian but Georgian, which was extremely important at that time in protecting Georgia's national interests and establishing its statehood: the problem of the plot of "The Knight" was already considered a "problem with political overtones."

The study of the above materials uncovered the unknown pages in the history of Ukrainian-Georgian relations of the twentieth century, and new names in it; showed the ways of entry of the foreign/Georgian, represented by the world-famous poem by S. Rustaveli, stimulated by various forms of communication.

Keywords: "The Knight in the Tiger's Skin", poem, Rustaveli, peculiarities of reception, translation.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.